

Rätten till vård

En lathund om rätten till vård för asylsökande, tillståndslösa och ukrainska flyktingar.

För dig som jobbar i hälso- och sjukvården eller tandvården i Västra Götalandsregionen.

VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN

Innehållsförteckning

1. Juridisk status
2. Vilken vård har asylsökande, tillståndslösa och flyktingar från Ukraina rätt till?
3. Förskriva recept
4. Reservnummer
5. Att använda tolk
6. Möta tortyröverlevare
7. Stöd, utbildning och kontakt

Migration påverkar hälsan

Migration är en faktor som kan påverka hälsan, men på olika sätt och i olika omfattning beroende på individ, födelseland, migrationsorsak och hur migrationen har gått till.

Jämlik vård

Allt en person har varit med om före, under och efter migrationen kan ha betydelse för hälsan. Därför kan det vara viktigt för vårdens medarbetare att ta reda på hur migrationen påverkat patienten. Det är viktigt för att kunna ge en jämlik vård där bemötande, vård och behandling ges till alla på lika villkor.

1. Juridisk status

För att alla invånare ska få den vård de har rätt till, och till rätt avgifter, är det viktigt att veta vilken juridisk status en person har. Ett vanligt problem är till exempel att asylsökande och tillståndslösa blir felaktigt registrerade som turister. Då får de betala för vården själva vilket ofta orsakar stora problem för individen.

Tänk på att du har tystnadsplikt för dessa målgrupper, på samma sätt som för övriga patienter du möter. Det gäller även mot andra myndigheter som Migrationsverket och Polisen.

Tillståndslösa (även kallade papperslösa) – personer som befinner sig i landet utan giltiga tillstånd. Det kan vara en person som kommit till Sverige utan tillstånd, men personen kan också ha kommit lagligt och sedan förlorat tillståndet att stanna kvar.

Även EU-migranter som befunnit sig i landet i mer än 90 dagar räknas som tillståndslösa. Tillståndslösa saknar inte nödvändigtvis id-handling som pass eller liknande. En person kan inte uppvisa något som intygar att hen är tillståndslös, utan man får alltid gå på vad personen berättar.

Asylsökande – personer som tagit sig till Sverige för att söka skydd (asyl), men som ännu inte fått beslut om de kommer att få uppehållstillstånd eller inte.

Asylsökande kan uppvisa ett så kallat LMA-kort* eller kvitto från Migrationsverket för att visa att de är asylsökande. Det är dock inte ett krav för att få vård, utan ett administrativt stöd för att kunna koda patienten rätt och för att vårdavgiften ska subventioneras.

*LMA = Lagen om mottagande av asylsökande

Flyktingar från Ukraina – personer som flytt från Ukraina kan ha olika juridisk status. De kan omfattas av EU:s massflyktsdirektiv och kan då uppvisa ett LMA-kort eller kvitto på ansökan till Migrationsverket för att visa att de är massflyktingar.

Flyktingar från Ukraina kan även vara asylsökande. Denna målgrupp har även rätt att befinna sig i landet "viseringsfritt" i 90 dagar, det vill säga vara i Sverige i 90 dagar utan att något tillstånd eller visum krävs.

Flyktingar från Ukraina som bott i Sverige i mer än ett år kan sedan november 2024 även folkbokföra sig, då får de rätt till fullständig vård som övriga folkbokförda invånare.

2. Vilken vård har asylsökande, tillståndslösa och flyktingar från Ukraina rätt till?

Barn har rätt till samma vård som folkbokförda barn.

Asylsökande, tillståndslösa och massflyktingar från Ukraina över 18 år har rätt till följande typer av vård:

- Akut vård
- Vård som inte kan anstå
- Mödravård och vård vid förlossning
- Vård vid abort
- Preventivmedelsrådgivning

- Läkemedel som ingår i läkemedelsförmånen
- En hälsoundersökning
- Sjukresor
- Hjälpmedel

Detta gäller all typ av vård:
somatisk, psykiatrisk och även tandvård.

En vanlig missuppfattning är att dessa målgrupper enbart har rätt till akut vård, det stämmer alltså inte.

VGR-specifika riktlinjer för **tandvård** för asylsökande och tillståndslösa:

Vård som inte kan anstå är ett begrepp som ofta misstolkas som akut vård, men det är mer än så:

- Vård som kan motverka att tillstånd förvärras
- Vård som kan motverka mer omfattande vård och behandling
- Vård som är följdinsatser av vård som getts

Om patienten har särskilda erfarenheter av tortyr, övergrepp eller trauma ska bedömningen vara extra omsorgsfull.

Bara legitimerad vårdpersonal

får avgöra vad som är vård som inte kan anstå. Det innebär att asylsökande, tillståndslösa och massflyktingar aldrig ska bli nekade vård i kassan eller receptionen.

Det finns ingen lista på diagnoser som ingår i begreppet utan behandlande legitimerad vårdpersonal gör bedömningen i varje enskilt fall om det är vård som kan anstå eller inte.

3. Förskriva recept

För dessa målgrupper går det bra att skriva antingen e-recept eller pappersrecept. Det finns dock kända tekniska problem med att e-recept inte alltid kommer fram till det angivna apoteket, om det inte går att lösa får ett pappersrecept skrivas.

- För asylsökande med LMA-kort:
Ange födelsedatum och kön.
Receptet måste sändas till ett angivet apotek, inte till nationella e-receptbrevlådan.
- För tillståndslösa: Vid pappersrecept, ange födelsenummer och namn (alternativt initialer)

och skriv "UTill – subventioneras av VGR" på receptet. Vid e-recept, ange födelsenummer och kön. E-receptet måste sändas till ett angivet apotek, inte till nationella e-receptbrevlådan.

- För flyktingar från Ukraina: Ange i doseringsfältet på pappersrecept eller e-recept "Flykting från Ukraina".

För receptförskrivna läkemedel ska dessa målgrupper betala en avgift på högst 50 kronor.

4. Reservnummer

När personer utan svenskt personnummer söker vård behöver de ett reservnummer. Det kan göras av alla verksamheter. Här finns en utförlig rutin om hur du söker efter, registrerar och kopplar ihop reservnummer.

Tänk på att ge patienten reservnumret skriftligt, så att hen kan ta med sig det när eller om hen behöver söka vård igen.

5. Att använda tolk

Personer som har svårt att förstå och tala svenska har laglig rätt till kostnadsfri tolk i kontakten med vårdgivare inom Västra Götalandsregionen.

Ett patientmöte med tolk tar längre tid. Olika språk kan ha olika ord och nyanser för samma saker, och ibland saknas ord och begrepp för att beskriva något. Det innebär att vissa tolkningar kräver fler ord för att få fram betydelsen av det som sägs. Därför kan tolken behöva prata under en längre tid än vad det tog för dig att säga det på svenska.

Barn får aldrig användas som tolk.
Vuxna närstående eller flerspråkiga kollegor ska inte behöva tolka.

Tips när du använder tolk

- Låt tolken presentera sin roll, inklusive tystnadsplikt.
- Ta reda på patientens språk och eventuell dialekt.
- Möblera i en triangel där du som tolkanvändare vänder dig mot patienten.
- För distanstolk, se över vilken utrustning ni har tillgång till för att göra ljudet så bra som möjligt för alla parter.

- Fråga både patienten och tolken tidigt i mötet: "Förstår ni varandra?"
- Tala direkt till din patient – inte till tolken. Använd jag- och du-form.
- Låt tolken prata till punkt och ta en paus under långa samtal.
- Undvik svåra facktermer och långa meningar.

SRHR-tolk

Vid samtal som rör sexuell eller reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR): boka en tolk med SRHR-kompetens!

- Ring Tolkförmedling Väst och uppge att du behöver en SRHR-tolk.
Telefon: 0770-81 30 00.
- Digitalt via tolkformedlingvast.se:
  - Välj "Beställ tolk" och logga in.
  - När du fyllt i önskad tid och språk i bokningsformuläret – tryck på "+ Lägg till krav".
  - Under "Speciell kompetens" kan du sedan välja utbildning i SRHR.

Teckenspråks-, döv- eller skrivtolk

Tänk på att vissa patienter kan behöva flera tolkar. Till exempel om du har en patient som inte har svenska som förstaspråk och dessutom har en hörselnedsättning, då kan hen behöva både en språktolk och teckenspråkstolk eller skrivtolk. Läs mer om hur du bokar teckenspråks-, döv- eller skrivtolk på Habilitering & Hälsas webbplats.

6. Möta tortyröverlevare

Tortyr är när en person, i rollen som offentlig auktoritet eller på order av offentlig auktoritet, medvetet utför handlingar som leder till allvarlig smärta eller svårt fysiskt eller psykiskt lidande för den som utsätts. Syftet är ofta att bestraffa eller avskräcka en person från att exempelvis uttrycka politiska åsikter. Både vuxna och barn kan ha blivit utsatta för tortyr.

Tortyrmetoderna kan vara fysiska, psykiska eller sexualiserade, ofta i kombination, och kan ge långvariga hälsokonsekvenser för den som utsatts.

Dokumentation om tortyrskador är särskilt viktig för asylsökande eftersom de kan behöva ett läkarintyg om tortyr för asylprocessen.

Bli bekväm med att ställa frågor om tortyr. Det finns olika sätt att göra det på – för att få konkreta tips om hur du går till väga och vad du gör med svaret, läs gärna "Vägledning när du möter tortyröverlevare", se QR-kod:

Sjukvårdens roll är att identifiera, dokumentera och behandla tortyrskador – inte utreda vem som skadat patienten.

I ditt jobb kommer du med stor sannolikhet träffa vuxna och barn som varit utsatta för tortyr. De som har blivit utsatta har ofta låg tillit till myndigheter eller auktoriteter och barn som har utsatts har blivit skadade av vuxna vilket kan försvåra tilliten ytterligare.

7. Stöd, utbildning och kontakt

Kunskapscentrum för jämlik vård finns för att identifiera och synliggöra omotiverade skillnader i hälso- och sjukvården, och stötta verksamheter att göra något åt dem.

Läs mer om vårt arbete och ta del av material och utbildningar här:

Har du frågor om teman som tas upp i den här lathunden, eller vill du komma i kontakt med oss av andra orsaker? Kontakt: **kjv@vgregion.se**

Behöver du klinisk konsultation från experter på temat migrationsrelaterad ohälsa?

Flyktingmedicinsk mottagning

Vid frågor gällande migrationsrelaterad ohälsa och vård, vardagar kl. 09.00–15.00, telefon 031-747 89 50.

Flyktingbarnmottagning

Vid frågor gällande barn med somatiska och/eller psykiska besvär till följd av krig och flykt, vardagar kl. 08.00–10.00, telefon 070-020 60 26.

Kris- och traumamottagningen

Vid frågor gällande psykisk ohälsa till följd av krig och tortyr.

För frågor från läkarkollegor
måndagar kl. 08.30–09.00.

För frågor vad gäller remisser
onsdagar och torsdagar kl. 08.00–08.30,
telefon 072-201 76 12.

Snabba svar på vanliga frågor

Vet du vilken vård din patient har rätt till om hen är asylsökande, tillståndslös eller massflykting från Ukraina? Vad gör du om du får reda på att din patient har blivit utsatt för tortyr? Det är kunskap vi behöver för att kunna hjälpa personer med migrationserfarenhet.

För att stötta dig har vi tagit fram dessa faktakort som är lätta att ha till hands. Genom QR-koder kan du hitta fördjupad information när du vill veta mer om respektive ämne.

Version #1

Materialet är framtaget av Kunskapscentrum för jämlik vård, med förlaga från Transkulturellt centrum, Region Stockholm.